

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти



Legal horizons

ВИПУСК 12 (25)

Суми – 2018

**SECTION 2
CIVIL LAW AND PROCESS; FAMILY LAW;
INTELLECTUAL PROPERTY RIGHT**

**СЕКЦІЯ 2
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО;
ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2018.i12.p11>

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРИВАТНИХ НОТАРІУСІВ В
УКРАЇНІ**



***Куліш Анатолій Миколайович,**
доктор юридичних наук,
заслужений юрист України, професор,
директор Навчально-наукового інституту права,
Сумського державного університету*



***Сапсай Олександра Володимирівна,**
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет*

Стаття присвячена визначенню поняття та ознак приватних нотаріусів в Україні. З проголошення незалежності Україна прагне побудувати правову країну та створити нове суспільство, в якому загальнолюдські цінності матимуть найвищий пріоритет. Основними етапи для досягнення цієї мети стали прийняття Конституції України, вступ України до Ради Європи, членство у Міжнародному союзі нотаріату та ряд реформ, які сприяли визнанню нашої держави іншими країнами світу. Але наша держава й нині продовжує пошуки свого шляху забезпечення неухильного дотримання прав людини і верховенства права.

Оскільки Україна обрала європейський вектор розвитку, особливої уваги заслуговує правовий статус приватного нотаріуса, як суб'єкта, що забезпечує захист прав та законних інтересів громадян.

Кожного дня до нотаріуса звертаються громадяни з різноманітними питаннями, що потребують правової допомоги. Нотаріус – це не лише фахівець у галузі права, адже його знання не обмежуються лише теорією права, а стосуються також психології, соціології, мовознавства, економіки тощо. Він має високу відповідальність перед суспільством, у зв'язку з виконанням повноважень, наданих державою.

Сучасне суспільство постійно зазнає змін, тому для того аби якісно виконувати свої повноваження, а саме здійснювати охорону прав і законних інтересів тих, хто звертається за допомогою до нотаріуса, останній повинен постійно самовдосконалюватися та відповідати вимогам часу.

У пропонованій статті розглядається проблематика відсутності єдності щодо визначення поняття «нотаріус» та «приватний нотаріус». Проаналізовано думки науковців з приводу розуміння понять «нотаріус» та «приватний нотаріус» та їх ознак. Сформульовано авторське визначення поняття «нотаріус» та «приватний нотаріус», визначено ознаки, які відрізняють приватного нотаріуса від інших представників юридичної професії.

Ключові слова: нотаріус, приватний нотаріус, нотаріальна діяльність, ознаки.

Kulish. A.M., Sapsai O.V. Concepts and features of private notaries in Ukraine. The article is devoted to the definition of the concept and features of private notaries in Ukraine. Since independence, Ukraine has sought to build a legal state and create a new society in which universal values will be of highest priority. The main steps to achieve this goal were the adoption of the Constitution of Ukraine, the accession of Ukraine to the Council of Europe, membership in the International Union of Notaries, and a number of reforms that have contributed to the recognition of our state by other countries of the world. But our state is still pursuing its path of ensuring the strict observance of human rights and the rule of law.

Since Ukraine has chosen a European vector of development, the legal status of a private notary as a subject, which protects the rights and legitimate interests of citizens, deserves special attention.

Every day, citizens who come up with a variety of issues that require legal assistance apply to the notary. Notary is not only an expert in the field of law, because his knowledge is not limited to the theory of law, but also applies to psychology, sociology, linguistics, economics, etc. He has a high responsibility to society, in connection with the exercise of powers granted by the state.

Modern society is constantly undergoing change, therefore, in order to fulfill its powers qualitatively, namely to protect the rights and legitimate interests of those who seek help with a notary, the latter must constantly improve itself and meet the requirements of the time.

The article deals with the problem of the lack of unity in the definition of the notion of "notary" and "private notary". The opinions of scientists concerning the understanding of the concepts "notary" and "private notary" and their characteristics are analyzed. Formulated the author's definition of the notion of "notary" and "private notary", defined the features that distinguish private notary from other representatives of the legal profession.

Keywords: notary, private notary, notarial activity, signs.

На даний момент Україна знаходиться на етапі реформування усіх важливих сфер суспільного життя, особливо це стосується інституту нотаріату, як гаранта захисту прав та законних інтересів громадян. В зв'язку з членством України в Міжнародному союзі нотаріату та намаганням привести у відповідність чинне законодавство про нотаріат до норм латинського нотаріату, особливої актуальності набуває правове регулювання приватної нотаріальної діяльності.

Для того аби надати характеристику поняттю «приватний нотаріус», необхідно з'ясувати значення терміну «нотаріус». Єдність стосовно визначення поняття «нотаріус» в науковій літературі відсутня. Відомо, що термін «нотаріус» походить ще з часів Стародавнього Риму. В той час працювали писці, обов'язком яких було ведення різних публічно-правових документів в тому числі судових журналів. Більш заможні громадяни мали своїх приватних писців, які допомагали їм вести ділову переписку та здійснювати оформлення різноманітних договорів та угод. Стародавніх

писарів називали «нотаріусами», оскільки з латинської мови це слово означало – писар [1].

Нині відсутня єдність серед науковців стосовно визначення поняття «нотаріус». Багато вчених вважають нотаріусів лише уповноважених державою осіб, які мають обов'язок посвідчувати права та обов'язки, що мають юридичне значення. Ми вважаємо, що ця думка є досить вузькою, оскільки на сьогоднішній день професія нотаріуса, не обмежується лише знанням теорії права, але й психології, соціології, економіки, мовознавства тощо.

Чинним законодавством закріплено, що нотаріусом є уповноважена державою фізична особа, що здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі або архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, а саме посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені чинним законодавством, з метою надання їм юридичної вірогідності [2].

Проте, на жаль, дане визначення також не відображає повністю поняття нотаріуса. На нашу думку, нотаріус – це суб'єкт, який діє від імені держави, проте не несе владних повноважень, що здійснює свою діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або провадить незалежну професійну нотаріальну діяльність, здійснює посвідчення прав та обов'язків громадян, а також фактів, які мають юридичне значення, надає інші визначені законодавством послуги, а також має високий рівень відповідальності перед суспільством.

Щодо визначення приватного нотаріуса, то в діючому законодавстві воно також відсутнє. На підставі аналізу норм чинного законодавства можна сформулювати наступне визначення, приватний нотаріус – громадянин України, який має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має досвід роботи у галузі права не менш як шість років, не має судимості, не займається окремими видами діяльності, не обіймає певні посади і має досвід роботи протягом трьох років в державній нотаріальній конторі або у нотаріуса, що займається приватною нотаріальною практикою, склав кваліфікаційний іспит та одержав свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю

В.В. Комаров зазначає, що приватний нотаріус має наступні ознаки :

- здійснює свою діяльність від імені держави, яка наділяє його відповідними правами та обов'язками;

- організаційне та матеріально-технічне забезпечення приватний нотаріус здійснює за власний коштів;

- у приватного нотаріуса відсутня оплата його послуг з державного бюджету, натомість за здійснення нотаріальних дій він отримує оплату за домовленістю з клієнтом [3].

Такий вид організації діяльності є дуже схожим на підприємницьку діяльність, проте вони не можуть бути ототожненими.

На нашу думку правовий статус приватного нотаріуса підкреслять також наступні ознаки :

- відокремленість робочого місця (мається на увазі, зовнішню відокремленість – тобто дотримання належних умов для реалізації прав та законних інтересів громадян, які виникають при вчиненні нотаріальних дій, належне матеріально-технічного, організаційного забезпечення, вимог конфіденційності та безпеки);

- професійний рівень нотаріального обслуговування (дотримання приватним нотаріусом та іншими працівниками вимог щодо досвіду роботи, професійної етики, атестації, підвищення кваліфікації, тощо);

- персоніфікація (приватний нотаріус не є найманою особою, він здійснює незалежну професійну діяльність та є само зайнятою особою).

Нотаріус, який займається незалежною професійною діяльністю, характеризується певним дуалізмом, оскільки його можна віднести до посадових осіб в незалежності від того, що він не перебуває на державній службі і не включений до штату державного апарату.

До суб'єктів приватної нотаріальної діяльності відносяться: приватний нотаріус, стажист нотаріуса, об'єднання нотаріусів, особа, яка має намір скласти кваліфікаційний іспит, особа, яка допущена до кваліфікаційного іспиту, особа, яка бере участь у складанні кваліфікаційного іспиту, особа, яка не склала кваліфікаційного іспиту, особа, яка склала кваліфікаційний іспит [4].

Деякі фахівці вважають, що запровадження приватного нотаріату знищило монополію держави на нотаріальну діяльність. Проте, ми вважаємо, що ця думка є хибною, адже нотаріальні дії завжди вчинюються від імені держави і мають державно-публічний характер. Таким чином забезпечується виконання нотаріальних функцій, і лише це є гарантією юридичної сили нотаріальних документів.

Акти приватного нотаріуса мають силу офіційних, в тому випадку, якщо держава здійснює свій обов'язок щодо надання йому певних повноважень, які в сукупності складають компетенцію нотаріуса.

Займаючись своєю професійною діяльністю, нотаріус має бути об'єктивним та справедливим, здійснювати надання правової допомоги всім особам, що до нього звернулися однаковою мірою.

Оскільки приватний нотаріус здійснює свою діяльність самостійно і не отримує заробітної плати з Державного бюджету, то постає питання про його дохід. На мою думку, вважати що прибуток нотаріуса є досить великим оскільки він надходить не з Державного бюджету неправильно. Оскільки загальний та фактичний дохід приватного нотаріуса суттєво відрізняються. У приватного нотаріуса має бути достатній дохід для оплати витрат на придбання або утримання власного чи орендованого приміщення, технічного забезпечення, закупівлю необхідної літератури, інформаційних правових програм, для нарахування заробітної платні, підвищення кваліфікації, сплати внесків на утримання Нотаріальної палати України, оплати податків за свою діяльність та роботу інших працівників тощо.

На відміну від підприємця, нотаріус не може обирати на свій розсуд громадянина, з яким він вступить у правовідносини. А відмовити у вчиненні нотаріальних дій нотаріус має право лише

у передбачених законодавством випадках, в іншому разі його дії будуть незаконним і підлягатимуть оскарженню в суді.

Також приватний нотаріус несе відповідальність за завдану шкоду, особі внаслідок його незаконних дій або недбалості. Шкода відшкодовується в повному розмірі.

Законодавством передбачений вичерпний перелік підстав відповідальності приватного нотаріуса :

- у випадку якщо особа, яка звернулася до нотаріуса за вчиненням нотаріальної дії подала неправдиву інформацію щодо будь-якого питання, пов'язаного із вчиненням нотаріальної дії;

- у випадку якщо особа, яка звернулася до нотаріуса за вчиненням нотаріальної дії подала недійсні та/або підроблені документи;

- у випадку якщо особа, яка звернулася до нотаріуса за вчиненням нотаріальної дії не заявила про відсутність чи наявність осіб, прав чи інтересів яких може стосуватися нотаріальна дія, за вчиненням якої звернулася особа [2].

Відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок вчиненої нотаріальної дії та/або іншої дії, покладеної на нотаріуса відповідно до вимог чинного законодавства, здійснюється шляхом укладання договору страхування цивільно-правової відповідальності, який приватний нотаріус зобов'язаний укласти ще до початку зайняття приватною нотаріальною діяльністю.

Мінімальний розмір страхової суми становить тисячу мінімальних розмірів заробітної плати, що дорівнює на сьогодні 11 мільйонів 169 тисяч гривень.

Щодо ознак, які відрізняють нотаріусів від представників інших професій, то до них відносяться наступні:

- публічність – нотаріуси працюють відкрито та прозоро, забезпечують зв'язок держави з суспільством шляхом виконання своїх повноважень;

- специфічний склад системи регулюючих суб'єктів – діяльність нотаріусів регулюється не лише органами державної влади такими, як Міністерство юстиції, наприклад, але й недержавною неприбутковою організацією, що здійснює професійне самоврядування у сфері нотаріату – Нотаріальною палатою України;

- характерні послуги – саме на представників нотаріату покладений обов'язок надавати специфічні послуги, такі як посвідчення фактів, з метою надання їм юридичної вірогідності;

- суворі вимоги доступу до професії – законодавством закріплено ряд вимог, яких повинні дотримуватися особи, які мають намір

отримати свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю;

- наявність вибору виду нотаріальної діяльності – адже особа, яка відповідає вимогам ст. 3 Закону України «Про нотаріат» [2] має можливість обрати той вид діяльності, який вона забажає – бути державним, приватним нотаріусом або завідувачем державного нотаріального архіву;

- особливі гарантії здійснення нотаріальної діяльності – нотаріус у своїх діях має бути справедливим та неупередженим, керуватися вимогами чинного законодавства, виконувати свої обов'язки на професійному рівні, дотримуватися нотаріальної таємниці;

- дуалістичність статусу нотаріуса – оскільки, як вже зазначалось вище, нотаріус має можливість вибору виду своєї діяльності, це зумовлює дуалістичність його статусу, адже він може бути, у випадку вибору професії державного нотаріуса, – посадовою особою, та відповідно при виборі приватної нотаріальної діяльності – представником вільної юридичної професії, яка самостійно організовує свою діяльність та відповідно знаходиться на самофінансуванні;

- превентивність діяльності нотаріуса – при здійсненні своїх професійних обов'язків нотаріуси не лише займаються посвідченням певних фактів, але й виконують роль так званого «превентивного судді», оскільки діяльність нотаріуса також полягає і у запобіганні правопорушенням. Запобігти правопорушенню нотаріус може наступним чином – відмовити у наданні послуг, у випадку, якщо особа має на меті порушити вимоги чинного законодавства, надати якісну професійну консультацію, або навіть допомогти уникнути непорозумінь, знайти компроміс, примирити сторони;

- обмеження щодо сумісництва професій – відповідно до вимог чинного законодавства нотаріусу забороняється займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, перебувати на посадах державної служби або органів місцевого самоврядування, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу окрім викладацької, творчої або наукової;

- обмеження у праві вчинення нотаріальних дій – нотаріусам забороняється вчиняти нотаріальні дії на своє ім'я та від свого імені, на ім'я та від імені родичів : чоловіка, дружини, батьків, дітей, братів, сестер, діда, баби, а також на ім'я та від імені працівників відповідної контори або особи, що перебуває у трудових відносинах з приватним нотаріусом;

- характерна відповідальність для приватних нотаріусів – у разі вчинення неправомірної дії приватним нотаріусом, він буде нести відповідальність, яка передбачає відшкодування шкоди. Для забезпечення відшкодування шкоди приватний нотаріус має укласти договір страхування цивільно-правової відповідальності.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, єдність стосовно наукового обґрунтування поняття «нотаріус» відсутня, проте шляхом аналізу чинного

законодавства авторам вдалось дати розширене визначення поняттям «нотаріус», та «приватний нотаріус». Даний вид нотаріальної діяльності має свої специфічні особливості та ознаки, які підкреслюють статус приватної нотаріальної діяльності та відрізняють приватного нотаріуса від інших представників юридичної професії.

Література:

1. Ляпидевский Н. П. История нотариата / Н. П. Ляпидевский. – М., 1875. – Т. 1. – С. 57.
2. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-ХІІ. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>
3. Комаров В. Проблеми латинського нотаріату: український досвід нормоутворення / В. Комаров, В. Баранкова // Вісник академії правових наук України: збірник наукових праць. – 2007. – № 1(48). – С. 129-141.
4. Федорова К. І. Адміністративно-правове регулювання приватної нотаріальної діяльності в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національний аграрний ун-т. – К., 2008. – 20 с.